

Werk

Titel: Herbarium Amboinense, plurimas conplectens arbores, frutices, herbas, plantas ter

Jahr: 1741

Kollektion: Zoologica

Digitalisiert: Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen

Werk Id: PPN369546628

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PPN369546628>

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=369546628>

LOG Id: LOG_0124

LOG Titel: Caput Nonum. Resina Carneola: Ramack Daging, & Mor. - IX. Hoofdstuk. Vlees-verwige Harst

LOG Typ: chapter

Übergeordnetes Werk

Werk Id: PPN369544501

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PPN369544501>

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=369544501>

Terms and Conditions

The Goettingen State and University Library provides access to digitized documents strictly for noncommercial educational, research and private purposes and makes no warranty with regard to their use for other purposes. Some of our collections are protected by copyright. Publication and/or broadcast in any form (including electronic) requires prior written permission from the Goettingen State- and University Library.

Each copy of any part of this document must contain there Terms and Conditions. With the usage of the library's online system to access or download a digitized document you accept the Terms and Conditions.

Reproductions of material on the web site may not be made for or donated to other repositories, nor may be further reproduced without written permission from the Goettingen State- and University Library.

For reproduction requests and permissions, please contact us. If citing materials, please give proper attribution of the source.

Contact

Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen
Georg-August-Universität Göttingen
Platz der Göttinger Sieben 1
37073 Göttingen
Germany
Email: gdz@sub.uni-goettingen.de

Fructus in brevibus producit racemis arcte conjunctis, ex ramis immo ex foliorum rachidibus ortum ducentibus; Hi autem parvos referunt Canarios, sed non constant putamine duro, sed sub molli cortice dura reconditur ac sicca medulla, in bina utrunque segmenta divisibilis, quidam autem fructus in quatuor oblongas partes dividi possunt, suntque amari, austeri, & saporis ingrati.

Ex trunco exstillat flavescens ac molle gummi, quod nunquam siccum exsiccat: Raro occurrit, sed plurimum invenitur in Oma, vocaturque ab incolis *Kamal Metten Polti*, h. e. ex albo nigricans *Dammara*, atque inde mihi denominatur *Dammara Leucomelæna*. Ejus lignum ad ædes exstruendas.

Tabula Quinquagesima Sexta

Ramum exhibet *Dammara Selanica*, quæ *Dammara Selanica* incolis dicitur.

OBSERVATIO.

Dammara hæc Selanica a Valent. in Amboine descript. p. 211. exaratur, & in Tabula sub No. XXXVIII. delineatur.

CAPUT NONUM.

Resina Carneola: Ramack Daging, & Mor.

HÆc resina adeo similis est *Dammara Selanica*, ut diu hanc pro ejus optimis fructis habuerim, vel saltem ex hac per artem humanam præparatam, ex externa enim partium fabrica quis judicaret, in vas aliquod has fuisse infusas. Plurimum vero sunt segmenta plana, parum sinuosa, digitum crassa, binos longa pollices, ejusdem utrunque crassitie, externe albicantia, acsi mucaginosa essent, plurimis distincta striis, ac rugis, intus clara, pura, & fere pellucida, instar succini flavi, vel lapidis Carneool, quem vulgus rubram vocat Gagatam.

Odor, quem carbonibus inposita spirat, similis est *Dammara Selanica*, sed debilior & gravior, aliquid peculiare præ se ferens. Ulteriore autem indagine comperi, nihil aliud esse, nisi vetustam & per naturam depuratam *Dammaram Selanicam*, non ex ipsa arbore productam, sed profluentem ex fissuris scopulorum, instar *Colophonie mineralis*, unde & planam dicunt adquisivisse formam, quum inter saxa tali modo sit figurata. Raro autem invenitur, unde & carissima est, ac plurimi Maleyenses mercatores ipsius ignorant ortum, ita ut plurimos locutus fuerim, qui mecum putabant, artificialem esse *Dammaram Selanicam*, ex pinguisimis ejus fructis liquefactione ac depuratione ita præparatam, uti apud nos *Colophonia* conficitur.

Nomen. Latine *Resina Carneola*. Malaice *Ramak Daging & Dermack*, seu *Dormack Daging*, ex carneo ejus colore, quibusdam etiam dicitur *Lemmack Daging*.

Locus. Non novi alio occurrere in loco, nisi in insula *Crimata*, quæ scopulosa admodum est, ubi saxa sibi invicem sunt inposita instar magnarum cistarum, ubi plurimæ etiam crescunt arbores *Dammaram Selanicam* fundentes, uti & in declivibus collibus juxta litus plurimæ ferratæ lapides: Maleyenses perhibent, ubique in sua terra reperiri, ubi *Dammara Selanica* arbores occurrunt, ad illarum radices inter scopulos.

Ufus. Resina hæc ad flammam vel suffimigia non adhibetur, sed ad artem tantum Medicam a mulierculis, quæ cum aliis simplicibus celebrem ipsarum potum *Djudjambu* ingreditur, qui propinatur puellis & puerperis reconvalescentibus: Portugalli illa utuntur tamquam thure in templis suis ad suffimigium, ut & ad infantum fascias & incunabula contra impurum aërem ejus suffitu depuranda.

In eadem quoque insula *Crimata* ex declinantibus scopulis in litore exsudans invenitur molle gummi forma

De vruchten komen voort aan korte trossen dicht achter malkander, uit de takken zelfs tussen de ryskens der bladeren. Zy gelyken kleine Canaris, doch hebben geen harde sebaal, maar onder een weeke scbelle legt een hard droog merg, meerendeels in twee deelbaar, doch zommige zyn ook in vier lankwerpige stukken gedeelt, bitterachtig, wrang, en onliefslyk.

Uit den stam loopt een geelachtig week Gom, nooit bard opdroogende: Men vind hem zelden, en meest op Oma, en werd by de Inlanders genaamt *Kamal Metten Poeti*, dat is, wit-swarde *Dammara*, en daarom by my *Dammara Leucomelæna*. Het hout is gebruikelijk tot den huisbouw.

De zes-en-vyftigste Plaat

Vertoont een Tak van de *Dammara Selanica*, ofte de *Dammara Selanica*, zo als ze by de Inlanders genaamt wert.

AANMERKINGE.

De *Dammara Selan-Boom* wert by *Valent. p. 211.* mede beschreven, en op de *Plaat* onder No. XXXVIII. verbeeldt,

IX. HOOFDSTUK.

Vlees-verwige Harst.

Dit bers gelykt de *Dammara Selan* zo wel, dat ik bet langen tyd voor de beste stukken daar van gehouden hebbe, of immers door menschen banden daar uit gemaakt; want uit de uiterlyke gedaante der stukken zoude men oordeelen, datze in eenig wat gegooten waren. Het zyn meest platte stukken of wat bochtig, een vinger dik, en een paar duimen lank; meest van eenparige dikte, van buiten witachtig, als beschimmelt, en vol streepen ofte plooyen, van binnen klaar, zuiver, en bykans doorschynend als rossen *Bern-steen*, of den *steen Carneool*, die den gemeenen *Man roode Agaat* noemd.

De reuk op koolen is als van *Dammara Selan*, doch slapper en liefslyker, ook wat byzonders bebbende. Nu by nader onderzoek heb ik verstaan, dat bet anders niet is, dan een oud en van naturen gerafneerd *Dammara Selan*, doch niet aan of uit deszelfs boomen voortkomende, maar werd gevonden in de scheure der *Steen-rotzen*, als een *Colophonia Mineralis*, en daar van zeggende, zalze baar platte figuren hebben, als zynde tussen de steenen geformeerd. Men vind bet zeer weinig, dierhalven bet ook duur is, en de meeste Maleytsche Kooplieden weten zyn oorspronk niet, zo dat ik 'er veele gevonden hebbe, die met my meenden, dat bet een Artificiele *Dammara Selan* zy, van deszelve verste stukken door smelten en rafineeren aldus gemaakt, gelyk men by ons de *Colophonia* præpareerd.

Naam. In 't Latyn *Resina Carneola*. Op Maleyts *Ramak Daging* en *Dermack*. of *Dormack Daging*, alles van de vleeschverwige coleuren, by zommige ook *Lemmack Daging*.

Plaats. My is niet bekend, dat bet elders valt dan op 't Eiland *Crimata*, bet welk zeer klippig is, en daar de steenen op malkander leggen, als groote kisten, alwaar ook veel *Dammara Selan* boomen wasschen, als mede in de lage beuveltjes langs de strand veel yser-steenen, De Maleyers zeggen, dat bet over al in hare Landen valle, daar *Dammara Selan-boomen* staan, by derzelver wortelen in de klippen.

Gebruk. Deze Resina werd tot branden of wierooken niet gebruykt, maar alleen tot de Medicynen by de vrouwenzjes, dieze met andere droogeryen onder hare vermaarden drank *Djudjambu* mengen, dewelke zy de jonge dochters en Vrouwen, die uit bet kraam-bedde wederom opstaan, ingeven. De Portugeezen gebruyken bet tot wierook in de Kerken, tot reukwerk, en om de luiren der kinderen te beroken tegen de quade-lugt.

Nog vind men op 't zelfde Eiland *Crimata* uit de overhangende klippen op strand uitsweeten een weeke Gom, in

forma Myrrhæ, sed inpurum magis, semperque mollem obtinens substantiam, nec unquam indurefcens, ex quo obscure fuscæ præparantur placentulæ instar denarii minoris: Hæ inpurum referunt mel cum quadam re condensatum, sed non visciditate adhærent, saporis fatui & fere insipidi, aliquando parum falsi. Si masticeetur, arenosum apparet, quod fit, quum ex scopulis colligatur: Rarissime hoc gummi reperitur, unde & carius est *Ramack Daging*: Maleyenses illud vocant *Mor* seu *Umor Daging*, quod denotat aliquid, quod carnem conservat, vel aliquid, quod forma carnis semper sese offert.

Ufus. A mulierculis adhibetur uti præcedens resina ad potum nempe *Djudjambu*, & magis interne, quam *Ramack Daging*: Hic loci inferere illud debui, licet minerale videatur, quod ad plantas non pertinet, sed quum utraque cum *Damnara Selanica* magnam habeant convenientiam, simulque vendantur in eodem usus, hic convenienti locari poterant modo.

De ejus ortu jam non agam, sed quidam hanc denotant differentiam, dicentes, *Mor* seu *Umor Daging* ita dictum fuisse, quum ingestum sese cum carne nostrisque venis assimilaret, hasque in prospera conservet valetudine, *Dormac* vero *Daging* ulterius penetrare, in ipsam nempe nostrorum ossium medullam. Commiscent vulgo utrumque, infantibusque propinant, uti dicunt, ad salubrem solidamque ipsorum carnem constituendam.

Si propinetur cum *Padma*, qui est fructus niger & squamosus, & *Djudjambu* potui incoctus, mulierculas reddit post partum *Rapat* i. e. coarctatas, naturam exsiccat, licet etiam exhibeatur puellis.

in de gedaante van Myrre, doch vuilder, en altyd week blyvende, en niet hard werdende, waar van men donker-bruine koekjes maakt, in de grootte van een kleine schelling; Zy gelyken ook vuilen honing, die met iets dik gemaakt is, doch gants niet kleverig, aan smaak smets, en bykans onsmakelyk, en zomtyds wat siltig. In 't kaauwen werd men ook eenige zandigheid gewaar, dewyl bet van de klippen afgenomen werd. Men vind 't ook zeer weinig, en is nog duurder dan 't *Ramack Daging*. De Maleyers noemen 't *Mor* of *Umor Daging*, 't welk wil zeggen, of iets, dat bet vlees langduurig maakt, of iets, dat altyd in de gedaante van vleesch blyft.

Gebruik. Het werd van de *Vrouwotjes* gebruikt als van 't voorgaande, onder de *Djudjambu*, doch meer binnens lys dan de *Ramack Daging*, ik heb 't alhier moeten zetten, hoewel 't schynt een mineraal te zyn, bet welk onder de planten niet en hoord, en dat om datze beide met de *Damnara Selan* groote gemeenschap hebben, te zamen verkogt, en tot eenderlei einde gebruikt werden.

Inmers zynen oorspronk uitgesteld; zo maaken ook andere dezen onderscheid, dat bet *Mor* of *Umor Daging* also genaamt zy, om dat bet ingenomen zynde, zig met ons vleesch en aderen vermengt, en dezelve in een gezonde dispositie behoudt, maar *Dormac Daging* dringt dieper in tot in 't merg der beenderen van ons lys. Zy menigzeme gemeenelyk 't zamen, en gevenze de kinderen in, zo ze zeggen, om een gezond en hard vleesch te maken.

Met *Padma* een swarte schilferige vrucht, en *Djudjambu* gedronken, maakt de *Vrouwotjes* *Rapat*, dat is geflooten na 't baren, en de natuur opdroogende, hoewelze bet ook de jonge Dochters ingeven.

CAPUT DECIMUM.

Damnara alba. Dammar Puti; seu Dammar Batu.

Hæc secunda ustatissima & vulgatissima hisce in regionibus est resina: Ejus arbor omnium fere altissima & maxima est, trunco erecto & rotundo altam *Abietem* vel *Cedrum* referens, qui nunquam sinuosus est, vel ullis constat ramis, nisi in fummo vertice, ubi respectu trunci parva tantum conspicitur coma.

Ejus cortex est glaber, ex ruffo & cinereo mixtus colore, forma sua ab aliis facile hæc distinguitur silvestribus arboribus: Ejus vulgaris crassities est octo vel decem pedum in diametro, inferiorque trunci pars magnis constat nodis instar capitibus, ex quibus tamquam ex mammis profluit ejus *Damnara*.

Ejus mas & femina occurrit, trunco ac foliatura parum differens, unde simul has describemus arbores, illarumque differentiam in fructibus notabimus.

Foliorum rachides sunt rectæ, lentæ, & virides, & cruciatim fere in ramis locantur, rotundæ, in anteriore parte striatæ: Hisce folia insident utcunque opposita, exceptis junioribus furculis, in quibus alternata sæpe locantur.

Sunt autem angusta, ab utraque acuminata parte, in junioribus vero arboribus longiora, magisque acuminata, quatuor nempe vel quinque pollices longa, ultra digitum lata, *Salicinis* foliis simillima, sed non ferrata, in senioribus autem arboribus tres vel tres cum dimidio pollices longa, vix digitum lata, obtuse acuminata, unde & hæc *Oleæ* folia æmulantur.

Nullum gerunt nervum intermedium, sed ibi parum sunt excavata instar canalis, suntque porro scabra, glabra, ac per longitudinem tenuissimis ac vix notabilibus venulis pertexta, glauca, primo autem propullulantia ac tenera foliola pallide virent, vetusta vero folia ad oras retroflectuntur, ac si ab inferiore parte cymbam formarent. Adeo brevibus insident petiolis, ut sessilia fere sint, sed ibi parum intorta sunt, unde hæc folia non recto locantur ordine, sed obliquam efformant crucem. In furculis foliorum rachides nunc oppositæ, nunc alternatæ progerminant, inque iis a tribus ad sex foliorum paria excrefcunt:

Con-

X. HOOFSTUK.

De Dammar Batu-Boom.

It is de tweede gebruikelijkste en de gemeenste bers in deze quartieren: Den boom is eene van de hoogste en grootste, met een rechte ronde stam, een booge mast of *Ceder-boom* verbeeldende, nooit bochtig, en zonder takken tot boven toe, alwaar by na proportie van den stam een kleine kruin heeft.

De schorsse is effen, uit den licht-roffen en graauwen gemengt, en aan zyne gedaante onder andere *Wout-boomen* van verre ligt te kennen. Zyn ordinaris dikte is acht a tien voeten in de ronte, en de onderste stam is bezet met groote knoesten als koppen, daar de *Damnara* als uit mammen loopt.

Hy is *Manneken* en *Wyfken*, aan stam en bladeren weinig van malkanderen verscbillende, daarom zullen wyze onder malkander beschryven, en bet verscbil alleenlyk in de vruchten aanwyzen.

De ryskens zyn regt, taai, en groen, en staan bykans in kruis om de takken regt-rond, na vooren wat gestreep. Aan dezelve staan de bladeren meest regt tegen malkanderen, behalven aan de jonge telgen, daar aan zommige verwisselt staan.

Zy zyn smal, achter en vooren toegespitst, aan de jonge boomen vooren spitzer en langer, te weten, vier en vyf duimen lank, ruim een vinger breed, de willige bladeren gelyk, doch zonder kerwen, aan de oude boomen drie en drie en een half duimen lank, schaars een vinger breed, en met een stompe spits, dierhalven de *Olyf-bladeren* gelyk.

Zy hebben geen middel-zenuwe, maar zyn aldaar wat bol, gelyk een geut, voorts styf, glad, in de lengte met subtile en pas kennelyke adertjes doorreegen, boog- of *Zee-groen*, doch de eerste uitkomende welke blaadjes bleek-groen, ook krommen aan de oude bladeren de kanten wat nederwaarts, als ofze van onderen een schuitje wilden maken. Zy hebben zo korte voetjes, dat zy schier gene schynen te hebben, maar zyn aldaar wat gedraait, wesbalven de bladeren niet in ryan staan, maar een schuins kruis maken: Aan de telgen staan de ryskens ook dwers en regt tegen malkander, en aan ieder van drie tot zes paren bladeren; geveeven zynze van een bersachtigen reuk,

en